

USMENA KNJIŽEVNOST I NARODNA TRADICIJA U ČASOPISU “KOLO”

Petra Uremović

(Diplomski studij Odsjeka za kroatistiku, Filozofski fakultet – Zagreb)

U članku se analiziraju stručni tekstovi koji se nalaze u “Kolu”, a tiču se usmene književnosti i narodne tradicije. Oni su u daljnjoj obradi podijeljeni prema temama, a ne prema nastanku i tiskanju u “Kolu” jer je tematska podjela pogodnija za analizu, usporedbu članaka te donošenje zaključaka. Naime, riječ je o raznovrsnim tekstovima koji obuhvaćaju širok spektar relevantnih informacija i životnih istina iz narodnog života te donose prikaz društvenog i političkog stanja u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća. U njima se udaraju temelji teorijskoj obradi hrvatske usmene književnosti, obrađuju narodni običaji i mitološka tematika, vode kritičke rasprave i polemike o tadašnjim spornim pitanjima vezanim uz hrvatsku književnost, jezik i kulturu te iznose kvalitetno pisani predgovori i prikazi sakupljenih i objavljenih zbirki narodnih pjesama. Potrebno je imati na umu veliku važnost usmene književnosti u 19. stoljeću, ali i njezinu prilagođenost nacionalnoj sredini kojoj je istovremeno i podređena jer obilježja tadašnje europske romantičarske stilske formacije na ovim prostorima nisu bila dominantna.

Ključne riječi: “Kolo”, usmena književnost, narodna tradicija

UVOD

U vrijeme hrvatskog narodnog preporoda počinje intenzivnije zanimanje za usmenu književnost i stare hrvatske običaje, njihovo sustavno zapisivanje i komentiranje. Sve se više u narodu razvija svijest o važnosti usmene tradicije i običaja za jedinstvo naroda, za jačanje osjećaja zajedništva te pro-

micanje prosvjetiteljskih ideja. Sama književnost u vrijeme preporoda pripomaže gospodarskom i političkom osamostaljenju Hrvatske, kao i razvoju jezičnog izraza te književnog stvaralaštva (usp. Kekez 1994: 30).

Prvi je korak u prikupljanju narodnog blaga svakako učinio Maksimilijan Vrhovac koji je 1813. godine svećenstvu svoje biskupije poslao tiskanu latinsku okružnicu u kojoj ih moli da prikupljaju sve proizvode hrvatskoga i slavonskoga narječja "iz kojih se bogatstvo i narav jezika poznati može" (usp. Bošković-Stulli 2006: 86). Tu je okružnicu na latinskom i hrvatskom jeziku objavio Ljudevit Gaj u svojoj Danici ilirskoj 1837. godine. Ona tada dobiva dodatnu notu domoljubnog poziva na sakupljanje radi očuvanja nacionalnog identiteta i usmene kulturne baštine (usp. Bošković-Stulli 2006: 86).

Narodne su se priče i pjesme najviše objavljivale u novinama, kalendrima i ostalim periodičkim publikacijama, a tek onda kao tiskane zbirke. Tekstovi koji su izlazili u periodičkim publikacijama shvaćani su kao vjerodostojne informacije, nisu stavljeni u usmenoknjiževni vrijednosni kontekst te nisu u potpunosti cijenjeni kao "narodno blago". Iako su bili vrlo važni za usmenu književnost u ilirsko doba (usp. Bošković-Stulli 1978: 286), njihova je zadaća bila više političko nego književno unapređenje društva i zajednice. Josip Kekez u svojoj doktorskoj disertaciji piše kako usmena književnost u hrvatskom romantizmu biva podignuta na razinu kulta, a osim učinka na nacionalnu kulturu, velik je utjecaj imala i na pisanu književnost (usp. Kekez 1994: 29). Bilo je važno održati kontinuitet koji je stvaran stoljećima i osvijestiti narod o značenju usmene književnosti za stvaranje i očuvanje vlastita identiteta. U časopisu se najviše pozornosti pridavalo narodnoj poeziji i povijesnoj fikciji. Razvijao se moderan pristup usmenoj književnosti, ponajviše zbog umanjene količine didaktičnosti objavljivanih tekstova i razvijene kritičnosti koju je Stanko Vraz kao glavni urednik njegovao u svojem časopisu.¹

U to je vrijeme "Zagreb bio grad bez vodovoda i kanalizacije i ikakvog urbanističkog plana. Kuće su se podizale prema zamislima vlasnika, a većina

¹ "Vrazova gotovo pobožna adoracija običaja i starine daleko je odmakla od didaktično prosvjetiteljskih pristupa, a nije se više uklapala ni u predromantičarsko umiljeno divljenje nekom dalekome jednostavnom životu, nego je romantičarski iskazivala osjećajnu i duhovnu identifikaciju s narodnom dušom i svoju viziju duboke starine, te traženje na tom tragu putova obnove nacije. Vraz se zauzimao i za vjerno bilježenje bez popravljivanja, poštujući svetinju svega što je narodno" (Bošković-Stulli 2006: 95).

ulica nije bila taracana niti je imala pločnike. Bile su prepune smeća, a na središnjem, novom gradskom trgu ‘tridesetnice’, na Harmici, stajale su drvene mesnice, izvorišta velikog smrada (...). Gužve u tim uskim ulicama bez pločnika, prepunim pješaka, zaprega i konjske nečisti, mora da su bile neopisive” (Martinčić 1993: 14). To je bio provincijski rubni gradić velikog europskog carstva, a “Kolo” koje se u njemu rađalo, vizijama urednika prema kojima je časopis i nastao te tekstovima koji su se unutar njega objavljivali, izlazilo je iz tih provincijskih okvira.

USMENA KNJIŽEVNOST U “KOLU”

Kao podnaslov “Kola” od samog se početka navodi: “članci za literaturu, umetnost i narodni život”. Urednici, već u navedenom podnaslovu, sugeriraju na što bi se u časopisu trebalo fokusirati i kako bi ga čitatelji trebali shvaćati. Na trećem se mjestu, tik uz literaturu i umjetnost nalazi narodni život, odnosno običaji, tradicija, usmena književnost, pjesma, ples, mitologija.² Uvažavajući upravo ove pojmove, urednici dokazuju koliko im je bila bitna narodna kultura i tradicija. Zanimljiv je i sam naziv koji također asocira na nešto narodno, pučko. U Akademijinu rječniku (Budmani 1898-1903: 207-211) *kolo* ima više značenja, ona relevantna za ovu temu su: 1. Circulus, orbis, kao granica (linija, crta) koja naokolo zatvara obao prostor, obruč, obod – ovakvo shvaćanje kola možemo poistovjetiti sa simboličnošću kruga koji predstavlja zajedništvo, jedinstvo, trajnost pa time i domoljublje i slogu; 2. Chorea, chorus, igra (ples) u kojoj igrači stojeći naokolo drže se za ruke, te igraju, a često i pjevaju, autor dodaje: “Može biti da je ovo sad najobičnije značenje ove riječi kod cijeloga naroda”. Očigledan je primat upravo ovog značenja koje se koristi kao plesno narodno nazivlje te se smatra najčešćim i najrasprostranjenijim.

“Kolo” je podijeljeno u tri posebna odjeljka. Vinko Brešić smatra kako je upravo tom tročlanom podjelom na Ogledalo (primarni dio), Pregled (sekundarni dio) i Pazar (komercijalni dio) odredilo standarde u časopisnoj strukturi (Brešić 2005: 63). U “Književnom Oglasu” uz Ogledalo stoji: “Sa-

² Kolo je prvi hrvatski časopis za narodni život i običaje te svojevrsna preteča Akademijina “Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena” (1896.) koji Matica izdaje i danas pod nazivom “Zbornik za narodni život i običaje” (usp. Martinčić 1993: 73).

dàržavat će (narodnih i umètnih) pèsamah i pripovèdakah, sastavakah o narodnih običajih, poslovicah, životopisah glasovitih o domovini i čovèčanstvu zasluženih muževah našega naroda, obrazah o narodnom jeziku i njegovih podnarèčjih, čàrticah iz narodnoga života; (...)” (Martinčić 1993: 95). U Pregledu su se trebali objavljivati prikazi i kritike, dok je Pazar trebao biti mjesto na kojem će se tiskati sitniji prilozi. Kasnije će se u raščlambi i obradi članaka vidjeti je li to bilo baš tako kako su urednici u “Oglasu” odredili, u kojem su od ovih dijelova najzastupljeniji elementi usmene književnosti i narodne tradicije te kako se to mijenjalo s obzirom na sudbinu samoga “Kola”. Kada 1846. godine “Kolo” preuzme Matica ono sadržajno postaje više slavenski nego hrvatski časopis, a količina se tekstova relevantnih za ovu temu znatno smanjuje.

VRAZOVO vs. MATIČINO “KOLO”

U prva tri broja “Kola”, dok je još glavni urednik časopisa bio Stanko Vraz, članci koji se tiču usmene književnosti i narodnih običaja bili su brojniji. U njima se pisalo o narodnim pjesmama, mitologiji i običajima unutar prostora današnje Hrvatske i susjednih zemalja, jeziku te odnosu između usmene i pisane književnosti. Pisali su se i programatski tekstovi čija je osnovna zadaća bila upoznati tadašnji narod s potrebitošću i važnošću narodnih pjesama i običaja te tekstovi koji uz pomoć usmene književnosti upozoravaju na nužnost jedinstva, štovanje vlastitog naroda isl.

U Matičinu se “Kolu” postepeno gubi do tada dozvoljena količina kritičnosti koju su objavljivani tekstovi imali, oni se uglavnom svode na predgovore i prikaze u kojima se pisalo o djelima koja su tiskana te ili prethodne godine. To ne znači da u to vrijeme nisu izlazili kvalitetni stručni članci, jer njihovu kvalitetu nitko ne umanjuje, već da ih je bilo znatno manje zbog Matičina nadzornog odbora koji je prije tiskanja pregledavao sve tekstove, ali i zbog slabije zainteresiranosti učenih i obrazovanih ljudi koji su u “Kolu” objavljivali svoje radove, kao i samih čitatelja. Iz zadnje četiri knjige “Kola” (Martinčić 1993) ovdje nije obrađen nijedan stručan članak u kojemu se prvenstveno piše o bilo kojem obliku narodnog stvaralaštva jer ih nema.

PROGRAMATSKI ČLANCI

Članak *Obraz slovenskoga naričja u Koruškoj* (Kolo 1/1842: 41–57) važno je spomenuti zbog uvoda Stanka Vraza. U svom uvodu Vraz kritizira Slovence koji su se oborili na Slavene, u ovom slučaju najviše na Čehe i Ilire koji, prema njima, ne priznaju više od četiri književna narječja. Slovenci smatraju kako takav pristup ide u korist postepenu uništavanju manjih narječja i naroda. Ipak, narodne su dragocjenosti važne za očuvanje nacionalnog identiteta i za stvaranje vlastite kulture, time onda i vlastitog jezika pa i narječja, a toga je Vraz bio itekako svjestan. On u svom uvodnom dijelu upozorava kako su upravo Iliri sačuvali “velik dio narodnih dragocinstih Slovenacah” (Kolo 1/1842: 41). Sabirali su prvenstveno kako bi obogatili narodnu škrinju “na slavu i korist naroda”. Jasna je didaktična zadaća same narodne tradicije. Vraz se u ovom predgovoru zalaže i za zajednički jezik svih Južnih Slavena, taj bi jezik bio pučki, iz naroda, a ne izmišljen i nametnut od učenih glava. Svijest o važnosti “narodnog” biva sve jača te se oko nje formira svojevrsan kult sabiratelja i zanesenjaka ovim fenomenom.

Vukotinovićev tekst *Ilirisam i kroatizam* (Kolo 2/1842: 109–115) također upozorava na važnost narodnih obilježja. On kaže: “Kad se narod preporadja, valja da se narod u svem popravi, što k narodnim biljegam spada. Tu su najprije jezik, običaji i nošnja” (Kolo 2/1842: 115). Obilježja moraju biti svojstvena hrvatskom narodu, ne smiju se preuzimati tuđa. Tik uz jezik, Vukotinović navodi hrvatske običaje i nošnju. Zbog tradicijske se autentičnosti, zalaže za nošenje prostih surki, naspram nove i uvozne odjeće.

U anonimnom je članku *Štovanje svoga naroda* (Kolo 2/1842: 122–124) još istaknutiji strah od oponašanja tuđeg. U tom se članku piše agresivnije, povišenim i patetičnim tonom: “Štuj stare, slavne običaje, držanja i svečanosti tvoje države, tvojih obćinah; u njih živi vlastiti duh tvoga naroda, oni bo su iz njega proizvedeni” (Kolo 2/1842: 123). Vukotinovićev članak *Tri stvari knjiženstva: ukus, sloga, kritika* (Kolo 3/1843: 129–136) može se promatrati kao ondašnji oblik propagande. Ukus je za Vukotinovića duhovno svojstvo, a ne tjelesno, posljedica je krasote, dobrote i istine te se ne smije sputavati niti ravnati prema pravilima koja su utemeljena ranije. Prema njemu jedino se u usmenoj književnosti dostojanstveno prikazuje duh vremena jer narodna poezija u sebi sadrži krasotu, dobrotu i istinu, krasota se upoznaje ogledanjem, dobrota u činu, a istina učenjem. Vukotinović poziva na različita kritička mišljenja te na teorijski pristup književnosti što upućuje na njegov vrlo razvijen i izoštren stav prema književnosti i “znanosti o književnosti”

40-ih i 50-ih godina 19. stoljeća kada je primarna zadaća književnosti bila učvrstiti već mnogo puta ranjivan hrvatski nacionalni identitet. Vukotinović smatra kako sloga u literaturi mora postojati samo u svrhu prosvjetljivanja naroda. Književnu slogu ne treba miješati s političkom jer u književnosti trebaju biti prisutna različita mišljenja i načela. I on potiče na skupljanje narodnog blaga te veliča značaj narodnih pjesama jer samo one književnosti daju pravi slavenski biljeg.³ Kao uzor ističe Vuka Stefanovića Karadžića čije su zbirke narodnih pjesama postigle velik uspjeh i zanimanje u cijeloj Europi. Osim narodne poezije, Vukotinović je prvi koji u "Kolu" poziva na sakupljanje narodnih basni i pripovjedaka iz kojih treba učiti kako se pripovijeda te tako razvijati i novelistiku. Time se razvija još jedan oblik narodna stvaralaštva, koji je do tada bio u potpunosti zanemaren i potisnut narodnim pjesništvom. Kritizira Nijemce koji ne njeguju dovoljno njemačku narodnu tradiciju, već nasljeđuju francusku i englesku zbog čega Slavene treba voditi isključivo "slavenski duh". Ističe se sve ono što je bitno za postizanje političkih ciljeva, a umetnuto je u priču o književnosti. Zbog čega je jasno kako on bez obzira što pokušava odvojiti književnost od politike, svjesno ili nesvjesno, upravo književnost koristi kao oruđe pomoću kojega u društvo postupno šalje ilirske političke ideje. Također, ne odobrava didaktičku poeziju, sonete, ode, elegije, odnosno ništa što ne pripada izvorno hrvatskom jeziku i kulturi. Izričito forsira sve što je proizvedeno u narodu pa tako i narodne pjesničke oblike.

Kritički članak *Narodni i književni život Slovakah* (Kolo 1/1842: 99–108) Miloslava Hurbana primjer je suradnje s piscima van granica domovine. Autor tekst započinje vrlo slikovito kako bi što efektivnije nametnuo vlastitu predodžbu samom čitatelju. Govori o sjajnim vremenima za slavenski narod u 9. stoljeću koja "izčeznu na nebu slavenskom na način svitloga meteora, koj kad ugasne, tim veću za sobom ostavlja tminu" (Kolo 1/1842: 99). Jasno je da Hurban ovdje aludira na neka stara i bolja vremena koja su

³ "Što se pako ukusa tiče, to se mi svi spisatelji tarsi imamo, da se onoga najvećma dāržimo, što je narodno. Osim znanstvenih dilah, koja su ustrojena više manje svigdi polag jednog značaja, triba da poetička strana knjiženstva slavenski značaj na sebi nosi. Na tu svārhu jedino nam narodne pisme služiti mogu. Znano nam je, kakovu su pozornost narodne naše pisme koje je g. Vuk izdao, probudile, ne samo kod Slavenah, nego i kod drugih narodah. Narodne naše pisme najbolje su pravilo, polag kojega se ravnati imamo. Ondi vidimo osobiti duh poesie, koju nijedan drugi narod neima. Ako hoćemo, da se literatura naša u druge literature neizgubi, i da joj slavenski značaj neizgine, dužni smo učiti se narodne pisme, za da si njihov duh i formu (obličje) od jezika prisvojimo." (Kolo 3/1843: 134)

iščezla te iza sebe ostavila bijedu, tugu i strah veći od sveg sjaja i ljepote. Hurban kao i mnogi drugi želi kod čitatelja razviti želju za čitanjem, sabiranjem narodne baštine te kulturnim promicanjem putem knjižnica, čitaonica, kazališta, zabava, plesa isl.

Ono što pri čitanju ovih članaka svakako treba imati na umu jest razlikovanje “narodnog” npr. u sintagmi “narodna književnost” i “narodnog” koji ima posebno mjesto u jačanju i stvaranju nacionalnog identiteta u vrijeme ilirizma, tj. “narodnog” kao iskrenog, spontanog, neopterećenog atributa društvene zajednice te “narodnog” koji je proizvod političkih ciljeva, nametnut i umjetan.

Većina ovdje navedenih programatskih članaka nalazi se u Pazaru, dok bi kao takvi, prema definiciji urednika, ipak trebali biti smješteni u Ogledalo. U kasnijim se brojevima “Kola” u potpunosti gubi ovakva podjela na odjeljke.

POLEMIKE

Osim navedenih programatskih članaka u “Kolu” postoje i tri važne polemike. U članku *Još nešto o narodnom balu* (Kolo 1/1842: 138–146) Lubor Travnicki⁴ polemizira s Pavlom Štoosom. Vukotinović je iste godine, samo nekoliko mjeseci ranije, u “Danici”⁵ objavio dva priloga o narodnom balu. S njegovim se mišljenjem nije složio Štoos koji je nakon toga u svojem članku to i javno priznao. Potaknut Štoosovom reakcijom Vukotinović piše ovaj članak, ali pod pseudonimom. On smatra kako ga je Štoos iskriticizirao zato što ga nije dobro razumio. U prvom dijelu članka objašnjava zašto se uopće odlučio na njegovo pisanje dok u drugom dijelu daje svoje objašnjenje narodnog bala. Vukotinović smatra kako se salonske priredbe neopravdano naziva narodnima jer su to umjetne tvorevine, a ne nešto što je nastalo slobodno, neprisilno i samo po sebi. Štoos forsira naziv narodnih balova jer Hrvatsku Europi treba predstaviti i preko njih, što Vukotinović smatra neozbiljnim i nereprezentativnim. Naime, prijepori i neslaganja oko toga kako Hrvatsku predstaviti Europi bila su prisutna već tada. Prema Vukotinoviću, balovi i zabave trebaju postojati, ali ne pod atributom “narodni” jer se narodnost ne treba tražiti po kavanama i plesnim dvoranama.

⁴ Pseudonim Ljudevita Vukotinovića.

⁵ Br. 6 i 8, 1842.

Vukotinović je razlikovao narodnost u širem kulturnom, općenarodnom i u užem folklorno-tradicijskom značenju. Narodnim u užem smislu smatra sve ono čime se jedan narod razlikuje od drugog: narodni jezik, običaje, nošnje, pjesme, glazbu, ples, zabave, ono što su naslijedili od svojih djedova (narodni rat, sabor, dobra, porez), izvanjske znakove iz povijesti i one kojima se čitav narod služi (narodne spomenike, grb, boje, zastavu). Narodnim u širem smislu smatra zavode i ustanove (narodne učionice, banke, muzeje, kazališta i novine). Smatra kako bal posjeduje neke od narodnih kategorija (odjeću, ples, jezik), no zbog toga se ne treba i njemu samome dodavati atribut "narodnog". Vrlo slikovito objašnjava kako se bal smije nazivati narodnim isto onoliko koliko bi Hrvati bili izvorni Francuzi, a bal izvorni francuski narodni bal da su se dogovorili kako će neku hrvatsku dvoranu ukrasiti po francuskoj modi te u njoj plesati u najnovijoj francuskoj nošnji, francuskim plesom, govoreći francuskim jezikom. Ovaj je članak i ispolitiziran jer osim teza o narodnom balu, Vukotinović ističe kako kod žena i djece treba probuditi osjećaj domoljublja i svijest o jedinstvu koji su kod muškaraca puno razvijeniji. Smatra kako društvenoj zajednici prvo treba približiti pojam narodnosti, a tek onda modu i bonton. Ovom je polemikom, prema Bošković-Stulli, Vukotinović prvi puta pokrenuo raspravu o pojavi koju danas nazivamo folklorizam. "Taj ilirski patriotski folklorizam, sa svojim prenošenjem folklornih pojava u drugi oblik postojanja različit od njihovih tradicijskih funkcija, bio je karakterističan trenutak hrvatskog narodnog preporoda" (Bošković-Stulli 1978: 301).

Iduća polemika koji mnogi smatraju i najbitnijom je polemika između Vjekoslava Babukića i Vuka Stefanovića Karadžića *Prijateljski dopisi o pravopisu ćiriliskimi i latiniskimi pismeni medju Vukom Stefanov. Karadžićem i Vjekoslavom Babukićem* (Kolo 4/1847: 69–80), kao i Vrazov dodatak uredništva u kojem komentira ove dopise. Naime, riječ je o objavljenim pismima koja su Karadžić i Babukić slali jedan drugome, a u kojima polemiziraju o načinu pisanja i standardizaciji jezika na ovim prostorima. Pisma su po mnogo čemu bitna, no ono što je važno za ovu temu jest dio u kojem se raspravlja oko pisanja rogatog -e. Babukić se, za razliku od Karadžića, zalaže za pisanje rogatog -e. Smatra da se umjesto njega smiju pisati -i, -e, -je i -ije samo u prijepisima narodnih pjesama kako bi se sačuvali pisani dokazi o narječjima na kojima su te pjesme nastale te ih mogu koristiti i pjesnici kako bi im bilo omogućeno pravo na umjetničku slobodu. Uočava se Babukićeva težnja ka očuvanju bogatstva narječja unutar hrvatskih krajeva. Babukić također smatra kako je Gundulić, kao i ostali stari dubro-

vački pjesnici, jako dobro poznao hrvatsku narodnu poeziju te je po uzoru na nju u svojim stihovima koristio elizije,⁶ a ne po uzoru na talijanske pjesnike. Kao dokaz o poznavanju narodne poezije on navodi treće pjevanje u Osmanu. Karadžić dubrovačkim pjesnicima zamjera što su zbog ritma i rime miješali narječja, izvrtali riječi te po svojoj volji sklanjali i sprežali, ali ih i bez obzira na to smatra neprocjenjivim blagom za hrvatsku književnost.

U *Dodataku uredništva Prijateljskim dopisima o pravopisu ćiriliskimi i latiniskimi pismeni medju Vukom Stefanov. Karadžićem i Věkoslavom Babukićem* (Kolo 4/1847: 80–86) Vraz komentira Karadžićeve konstatacije i iznosi svoja mišljenja. Karadžić favorizira metriku starih dubrovačkih pjesnika iz 17. stoljeća (prvenstveno misli na Gundulića) koja je po njemu skrojena po duhu i obrazu talijanske metrike te je onda kao takva od njih prigrllila i slobodu elizija što Babukić, kao što je već i navedeno, poriče. Vraz pak misli kako je stara dubrovačka poezija prejednolična jer nije pisana po uzoru na narodne pjesme, što znači da se slaže s Karadžićem i njegovim mišljenjem o talijanskom utjecaju na Dubrovčane, a što se tiče elizija, smatra da ih narodna pjesma uopće ne poznaje. On govori ovako: “Kao što su vitezi i vitežkinje u Osmanu samo po imenu slovinski, a sardce i duša u njih je romanska, tako isto priznat će svaki nestran iztraživalac stvari, da su Dubrovčani naši više po licu (formi) jezika nego li po materii (duhu) ili skladu njegovom Slovinci. Pa tko se o razlogu tih ričih nije već osvëdočio, toga uputujemo, neka postavi naše klasike dubrovačke uz nar. pësme, a poslë toga opet uz pëslike talianske zlatnog vika, pa da razsudi s dušom jedno sprama drugog, a ja kriv, ako neizpovëdi, da su po duhu srodnii s Taliani, nego li sa pësmami naroda svoga, koje su pravo i jedino mërilo i narodnog duha” (Kolo 4/1847: 81).

Naime, Vraz smatra kako Dubrovčani tada nisu previše cijenili narodnu književnost te im ona nije bila dovoljan uzor, no opravdava njihov stil i metriku time što je tada bilo “moderno” pisati po uzoru na klasične pisce. Vraz u ovom tekstu brka vremensko određenje klasicizma i romantizma (usp. Frangeš 1967: 12), no bez obzira na to jasno je što želi istaknuti: književnost se može shvatiti i prosuđivati samo prema pravilima i kanonima razdoblja u kojem je pisana jer ona izražava duh vremena i ne smije kao takva biti uzor prema kojemu bi se trebalo pisati u ilirizmu (Frangeš 1967: 13), odnosno aludira na to kako bez obzira na kvalitetu dubrovačke poezije,

⁶ Stapanje dvaju samoglasnika u jedan.

ilirci trebaju pisati prema obrascu narodne poezije. Maja Bošković-Stulli ističe kako je Vrazu promakao utjecaj narodne poezije na dubrovačke pjesnike zbog toga što se oni, iako su crpili iz usmene književnosti, nisu prema takvom pjesništvu odnosili s patosom koji je u ilirizmu bio sveprisutan (usp. Bošković-Stulli 1978: 300–301). To je bio ključan razlog Vrazova skretanja s “pravoga puta” i neshvaćanja tadašnjeg odnosa Dubrovčana prema narodnom stvaralaštvu jer je taj odnos bio u potpunosti drukčiji negoli onaj u Vrazovo vrijeme te je bez obzira na to bitno pripomogao reformaciji hrvatskoga pjesništva. Vraz nije imao pravo ni kada je zanijekao eliziju u narodnim pjesmama te se takvim stavom opet priklonio Karadžiću jer usmena poezija pozna eliziju, i to izvornu, narodnu, nastalu u prelijevanju jednog samoglasnika s drugim (usp. Botica 1987: 38).

ČLANCI O NARODNOJ TRADICIJI I MITOLOGIJI

Prvi se takav tekst nalazi već u prvom broju “Kola” i govori o ženidbenim običajima u Bakru i njegovoj okolini (Kolo 1/1842: 60–71). Članak je napisao Susanić Bakranin, a u njemu opisuje etnike i njihove običaje tijekom raznih svetkovina. U proučavanju njihovih običaja i načina življenja uvelike pripomažu pučke pjesme i pripovijesti. Takvo je sabiranje, smatra Bakranin, primarno za upoznavanje određenog identiteta. Ovakav stav još jednom potvrđuje izrazito profiliranu svijest o sakupljanju narodne poezije u vrijeme ilirizma, a koja danas sve više iščezava, dok narodna bogatstva umiru zajedno s našim pradjedovima i djedovima. Kao dodatak ovom članku izdavaoci mole sav narod, a posebno svećenike koji su najčešće u doticaju s ljudima, da zapisuju narodne običaje. U članku je detaljno opisan cjelokupan običaj ženidbe – kada i zašto do nje dolazi, kako izgleda obredni postupak, tko u njemu prisustvuje, kako treba biti obučen, što se događa prije i nakon sama čina vjenčanja isl. Članak osim što poziva na sakupljanje narodnog blaga nije kritički pisan te se iz njega ne može iščitati određena politička pristranost.

U članku *Nešto o narodnih zabavah u Slavonii* (Kolo 2/1842: 71–86) Luke Ilića Oriovčanina vrlo se opširno piše o narodnim običajima u Slavoniji. Oriovčanin je bio svećenik iz Slavonije koji je uvelike utjecao na razvitak spoznaje o narodnim običajima i usmenom stvaralaštvu napisavši knjigu *Narodni slavonski običaji* (1846). Za njega su pjesme, poslovice i priče odraz unutarnjeg bića nekog naroda, a običaji, nošnja i zabave daju njegovu izvanjsku sliku. One su vezane uz osobnost, postojanje i shvaćanje naroda te

se kao takve reproduciraju na ono izvanjsko i materijalno, sve navedeno čini pučku izobraženost duha.

Započinje priču objašnjavanjem plesa koji se u Slavoniji sastoji od narodnog kola i tanca. Opisuje kako se pleše u kolu, gdje, što se pjeva, kakav treba biti tempo, koje sve vrste postoje i u čemu se one razlikuju. Nakon plesa Oriovčanin se fokusira na prelo. Ono je “sastanak mladeži čeloga sela u jednoj kući sa dozvoljenjem gazde svaku večer, gdje ženskadija pjevaju i veseleć se prede, dočim muškarci jedan drugom, što im se je kroz dan u šumi ili u polju pripetilo, pripovjedaју” (Kolo 2/1842: 76). Definicija prela je plastična, vrlo slikovita i prirodna. Ona je vrlo slična definiciji prela u *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* Tome Maretića: “Prélo se zove, kad se u kojoj kući, ponajviše zimi na večer, sastanu žene i djevojke, da predu, a dolaze i momci poradi ašikovańa” (Maretić 1935: 582–583). Razlika je vidljiva jedino u aktivnostima mladića koji kod Oriovčanina u prelu prepričavaju događaje iz šume, a kod Maretića idu u prelo zbog ašikovanja. Moguće je da je Oriovčanin pokušao skrenuti pozornost s pravog razloga odlaska u prelo kako bi spriječio daljnje rasprave i kritike tadašnjeg relativno konzervativnog građanskog društva. Primjer jedne od pjesmica koje su se pjevale u prelma glasi: “Što se ono zeleni / Pod Marini pendžeri; / Il je šuma? Il je bor? / Il je Marin dogovor? – / Nit je šuma, nit je bor, / Već je Marin dogovor. / Lipi Tomo tulipan / Ljubi Maru svaki dan” (Kolo 2/1842: 76). Ovo je tipična narodna pjesmica koja obiluje ponavljanjima, a u koju je uključena i formula slavenske antiteze kako bi se što lakše zapamtila. U djevojaka i mladića izaziva smijeh jer se vjerojatno radilo o stvarnim likovima.

Oriovčanin opisuje i razne igre koje su se tada igrale. To su pàrstenak, lončićak, zob, žmirke, pčela, sugreb, kvočka i vrebac. Svaka je od njih opisana i objašnjena. Također napominje i to da su se narodne pjesme najbolje crpile iz kola jer su tamo najvjernije prikazivane, pripovijetke i zagonetke dok traje prelo, a poslovice u igrama. Kritizira prijašnje pisce koji su pisali o Slavoniji jer nisu dovoljno pažnje posvećivali pučkim pričama i zabavama. Oriovčanin smatra kako im uzor ne smiju biti gospoda, odnosno učeni građanski sloj koji se srami vlastita jezika pa onda i priprostih narodnih običaja. Samim time on vrlo vješto proziva i kritizira upravo najviši sloj tadašnje društvene ljestvice.

O vilama je prvi puta u “Danici”⁷ pisao Ivan Kukuljević Sakcinski, on je ujedno i prvi koji se počeo zanimati za ilirsku mitologiju. Nakon njega

⁷ Vile (*Prinesak k ilirskom bajoslovju*). Danica ilirska 1846 : br. 40, 41, 42, 43, 44 i 45.

ova tematika postaje zanimljiva i drugima te se o vilama piše sve više. "Vile nisu samo folkloristička natruha u usmenoj književnosti već trajno djelatni poetički princip kojim se kakav konkretni sadržaj privodi fiktivnome, apstraktnome" (Botica 1987: 33). U *Pabircima bajoslovnim* (Kolo 5/1847: 58–63) Vraz je "prvi od svih Slavena kritički i jasno obilježio odnošaj folkloristike prema slavenskoj mitologiji, dignuvši se visoko nad fantastične teorije o vjeri starih Slavena, što su ih zastupali po njemačkim uzorima suvremeni slavenski naučenjaci" (Martinčić 1993:211). Vraz smatra kako nije dobra niti jedna slavenska mitologija, a tome nije kriva ona sama već njezini zapisivači koji su "stali prije o njoj mudrovati nego se je skupilo svekoliko gradivo" (Kolo 5/1847: 58). Naime, jasno je kako slavenska mitologija nikada neće biti velika niti cijenjena poput grčke ili skandinavske jer nedostaje pisanih materijala iz pretkršćanskog doba, ali Vraz naglašava kako bez obzira na to treba tražiti i po cijeloj domovini prikupljati zapise o njoj. Upozorava na to kako ih treba samo skupljati te ih pritom ne stavljati u određene ladice jer analizu i klasifikaciju sakupljenih materijala treba prepustiti budućim naraštajima.

Nakon ovog uvodnog dijela, Vraz svoje čitatelje upoznaje s pričama o vilama iz zapisa Ljubomira Martića⁸ iz Hercegovine. Martić ističe kako postoje dvije verzije priča o vilama u Hercegovini. Jedna kaže kako su vile bile jako ponosite i zato ih je Bog prokleo i pretvorio im noge u magareća kopita zbog čega se kriju u šumama, dok druga kaže kako se vile rađaju iz trave. Dijeli ih na kršćanske, turske i ciganske vile, a opisuje kao visoke i tanke, obučene u bijele haljine, duge žute kose u kojima im se nalazi snaga. Kod Kukuljevića su opisane slično, kao krasne, mlade žene, blijeda lica, također obučene u bijelo. Nadalje, Vraz navodi nekoliko Martićevih narodnih priča o vilama i njihovim susretima s ljudima. Kod priče o mladom Imoćaninu i njegovu susretu s vilama urednik dodaje svoju opasku u kojoj komentira kako je Imoćanin u svojoj priči zamijenio vile s vješticama koje su zle i o kojima se ružno pripovijeda i u drugim hrvatskim krajevima.

Na kraju Martić, napominje kako bi volio otići u Mostar i zabilježiti narodne pjesme, "koje su najdivnije blago narodnosti naše i najvjernije čuvateljice svake starodavnosti, nu koje za veliku žalost i sramotu našu još leže u tminah nehajstva i zaboravi" (Kolo 5/1847: 63). Smatra kako bi tamo pronašao i priče iz Homerove Odiseje, na što Vraz opet daje svoj komentar

⁸ Pseudonim fra Grge Martića.

o tome kako bi mu narod *slovinski* bio jako zahvalan kada bi te priče za-
bilježio. Martić zaključuje da su zbog nekih sličnosti u hrvatskim narodnim
pjesmama i grčkim pričama, grčki i slavenski narod još od davnina živjeli
zajedno ili u neposrednoj blizini. Ovdje se očituje izjednačavanje bogatstva
slavenskog narodnog blaga s grčkim. Jasno je da postoje narodne pjesme
koje su nastale po uzoru na Homerove spjevove jer su to epska djela čiji
dijelovi mogu biti zahvalni za stvaranje narodne poezije. No, takvi zaključci
o povezanosti i susjedstvu od davnina svakako imaju veze s cjelokupnom
politikom hrvatskog narodnog preporoda kojoj je cilj povezati slavenske
narode u jedan, potaknuti na njihovu samostalnost i integraciju među ostalim
jačim i stabilnijim europskim zemljama.

U “Kolu” su se objavljivali i članci o mitologiji susjednih zemalja. Tu
se ističe članak Matije Majera *Vile, i šta o njih znade narod slovenski u Ko-
ruškoj* (Kolo 4/1847: 9–18). Riječ je o još jednom članku o vilama u kojem
Majer navodi kako ih sve nazivaju u Sloveniji.⁹ Ističe gdje su sve stanovale,
kako su živjele, kako su izgledale i kakvu odjeću nosile, kakve su bile po
naravi isl. One su proricale vrijeme, učile ljude, tumačile snove, poznavale
ljekovitost bilja te uživale veliku slavu od ondašnjih stanovnika. Živjele su
u suživotu s njima, a ne same, skrivajući se od ljudi. Nakon općeg dijela o
vilama slijede priče koje je autor čuo u puku te ih iste takve predaje svojim
čitateljima. Na kraju napominje kako ima više od tisuću godina otkada su
Slovenci prigrlili kršćanstvo, ali se još uvijek u narodu i njihovim običajima
spominju vile. Njihova slava s vremenom sve više opada, one bježe na skro-
vita i zabita mjesta te ih se zbog toga danas više ne može niti vidjeti. Tekst
završava pričom o tome kako je kršćanstvo uspjelo nadvladati staru pogansku
vjeru kada je vila Maria rodila Isusa. Uredništvo na kraju teksta daje opasku
u kojoj upozorava da su se u Sloveniji pomiješale priče pretkršćanskog
vjerovanja s kršćanskim legendama, a da je to sabiratelj trebao imati na
umu te ih razdvojiti, što u ovom slučaju Majer nije učinio. U ovom se po-
glavlju primjećuju brojne urednikove opaske vezane uz netočnost infor-
macija koje autor članka navodi ili one služe samo kao osobni komentar
urednika. Danas takve opaske nisu uobičajene, dok je tada sloboda uredništva
bila mnogo veća. Svatko ima pravo na tekst bez korekcija i umetnutih kome-
ntara uredništva, ono ga treba prihvatiti takvim kakav jest ili ga jednostavno
odbaciti i ne tiskati u svojim publikacijama.

⁹ U Koruškoj sibile prerokile, na Zili ble ili častitljive žene, u Rožu želik-žene, u Kranjskoj
rojenice, u nekim predjelima Štajerske morske dekllice isl. (usp. Kolo 4/1847: 9).

PREDGOVORI I PRIKAZI

U predgovoru *Narodnih pìsama Hàrvatskih* (Kolo 3/1847: 31–35) Vraz hrvatski jezik (čakavsko narječje) uspoređuje s bugarskim i navodi kako su i jedan i drugi u učenom svijetu slabo poznati zato što nemaju gramatike, rječnika niti tiskanih izdanja narodnih pjesama, već se govori čuvaju i prosljeđuju na iduće naraštaje samo usmenom predajom. Drugi je bitan razlog nepoznavanje starih zakonika i rukopisa. Iako je istaknuo neke negativne elemente koji su zajednički hrvatskom i bugarskom jeziku, on ipak prednost daje hrvatskom jeziku zbog literature kojom se može pohvaliti, važnih i kvalitetnih književnih djelima iz 15. 16. 17. i 18. stoljeća poput Lučićevih, Barakovićevih i Ivaniševićevih pjesama. Njihove pjesme posjeduju elemente narodne poezije koji onda hrvatsku književnost, ali i kulturu čine jedinstvenom i zasebnom. Barakovićeva je *Vila Slovinka* savršen primjer jedne takve pjesme. To je prepoznao i Vraz, prema kojemu se najstarija hrvatska narodna tiskana pjesma nalazi upravo u *Vili Slovinki*.¹⁰ Zbog navedenih razloga, kao i želje da hrvatski jezik i kultura postanu poznatiji među ostalim europskim zemljama, Vraz je odlučio prikupljati i tiskati narodne pjesme na čakavskom narječju. Dobro je poznao elemente narodnog stvaralaštva te ih je i proučavao, od samih početaka pa sve do svojih suvremenika. Nakon ovog uvodnog dijela, Vraz piše od koga je sve nabavljao narodne pjesme. Dio njih su pjesme koje su sakupili dotadašnji sakupljači hrvatske narodne poezije, Sreznjevski (nalaze se u Šafarikovom *Narodopisu*), zatim Fialko, Rakovec, Kukuljević, Bartulić te on sam. Riječ je o devetnaest narodnih pjesama, prvo navodi one iz Primorja (preuzeo ih je od Rakovca i Sreznjevskog) pa iz Istre (Bartulić), a posljednje one iz Austrije i Ugarske¹¹ (Kukuljević).

Idući predgovor je predgovor *Knjiženstva Slovenacah* (Kolo 3/1843: 117–123) u kojem Vraz ističe kako je pučka literatura u Sloveniji vrlo bogata te kako svake godine iz njihovih tiskara izlazi više knjiga nego li na hrvatskim prostorima. Ističe kako pišu narodnim jezikom i čuvaju "oganj narodnosti". Izdaju se i knjižice u kojima se piše o tome kako se treba ponašati u svakidaš-

¹⁰ "Najstariu Hàrvatsku nar. pìsmu, što je tiskana, našo sam u Barakovićevoj *Vili Slovinki* (Venetia 1683) na str. 144, koja evo ovako počima : Cvilu to mi cviljaše – drobna ptica lastovica, / ona cvilju cviljaše – Zadru gradu naprid vratii" (Kolo 3/1843: 33).

¹¹ Ove su pjesme pisane hrvatskim jezikom i dio su hrvatske baštine, jedino su sakupljene na području tadašnje Austrije i Ugarske.

njim okolnostima,¹² no Vraz smatra kako su te knjižice toliko loše prevedene na hrvatski jezik da ih narod uopće ne može razumjeti. Ovim provokativnim predgovorom on vrlo vješto pokušava i Hrvate potaknuti na sakupljanje, zapisivanje i tiskanje usmene književnosti, prikladne za zabavu, ali i poučavanje puka. Govori im ovako: “Tko skuplja pjesme narodne, treba da pazi na svaku i najmanju razliku gledè na jezik i izgovor njegov, da ništa neizostavi i ništa nedodaje, nego da sve (u koliko je moguće) onako zabilježi, kako koju pjesan čuje pjevati (makar se i činilo kadkada, da je prosto). Pored toga treba, da imenuje i mjesto, na kojem je koj komad zabilježio” (Kolo 3/1843: 121). U samo dvije rečenice uspio je sažeti osnovne zakone sakupljačke politike koju treba slijediti.

Treći je predgovor u kojem Vraz piše o narodnim bugarskim pjesmama koje je sakupio i objavio (Kolo 4/1847: 37–43). Bitan je jer u njemu navodi sve tiskane izvore bugarskih narodnih pjesmama koje je poznao. To su: rukopis iz 16. stoljeća iz kojeg je Šafarik za svoj *Narodopis slovanský* (Prag, 1842, str.160) prepisao dvije pjesme, dvije do tri pjesme iz Karadžićeve *Pjesmarice srbske* (Beč, 1814–1815), Karadžićeva zbirka bugarskih narodnih pjesama (27) iz knjige *Dodatak k Sanktpeterburskim sravniteljnim riječnicima sviju jezika i narječija s osobitim ogledima bugarskog jezika* (Beč, 1822) i *Bòlgarski narodni pjesni i poslovi* Ivana A. Bogojeva (Pešta, 1842). Pjesme koje je objavio u ovom broju “Kola” u većem su broju prepisane iz rukopisa gospodina Grigorjevića,¹³ koji je sakupio najveću zbirku bugarskih narodnih pjesama, njih 200-tinjak, a tijekom boravka u Zagrebu dozvolio je Vrazu da neke od njih i prepíše. On ih je prepisao 60-ak. U drugom dijelu predgovora autor pokušava čitateljima objasniti glavne karakteristike bugarskog jezika. On hvali stari bugarski jezik, onaj iz vremena Ćirila i Metoda, a kudi novi, iz njegova vremena, koji je siromašniji riječima, padežima, formama, glagolskim oblicima. Smatra kako neke pjesme djeluju nedovršeno jer je prevoditeljima bilo više stalo do jezika nego do literarne uređenosti pjesama.

Od prikaza je vrlo bitan članak *Narodne pjesme u Slavonii* (Kolo 1/1842: 124–128) Jakoba Rešetara.¹⁴ On u svom prikazu hvali Karadžićeva izdanja narodnih pjesama. Vraz je inače bio naklonjen Karadžiću i njegovim idejama,

¹² Npr. kako seljak treba čuvati svoju živinu od kuge i drugih bolesti.

¹³ 10 od 15 objavljenih pjesama.

¹⁴ Pseudonim Stanka Vraza.

sve dok se on nije u potpunosti okrenuo propagiranju srpskih interesa. Kritizira hrvatski narod koji još uvijek dovoljno ne cijeni ono što veliča čitav prosvijećen svijet jer se narodno blago najslabije sakupljalo upravo u Slavoniji, Srijemu, Bosni i Hrvatskoj. Zašto je ovaj tekst uopće izdvojen kao prikaz? Zato što je to ponajprije prikaz zbirke narodnih pjesama koje je sakupio i izdao Mate Topalović pod nazivom *Tamburaši ilirski, iliti prva kitica narodnih ilirskih pjesamah po livadah i dubravah slavonskih sabrana i svemu junačkomu ilirskom narodu prikazana* 1842. godine u Osijeku. On bi mogao biti smješten i među programatske tekstove, no zbog kritičkog osvrta na djelo koje je tek izašlo smješten je ovdje. Vraz je bio zadovoljan Topalovićevim podacima o lokalitetima na kojima je pjesme čuo i osobama od kojih ih je prikupio. Također mu se sviđa što su Topalovićeve varijante pjesama koje je već izdao Karadžić skupljene na drugim mjestima, od drugih kazivača i na drugim narječjima, odnosno nisu prepisane iz Karadžićeve zbirke. Zamjera mu što je u predgovoru pisao o uzrocima zbog kojih je naša literatura zaostala naspram drugih europskih literatura¹⁵ (prema čemu niti Vrazovoj primjedbi o hrvatskom i bugarskom jeziku ne bi trebalo biti mjesto u predgovoru narodnim bugarskim pjesmama), što ih je pravopisno "prelio u književni kalup", kao i nebilježnje napjeva uz pjesme te njihovu nevještu podjelu.

Topalović pjesme dijeli na muške i ženske, prema tome je li predmet o kojem se piše ili osoba koja govori muška ili ženska, što nije dobro jer kako prema tome kriteriju odrediti pripada li pjesma muškim ili ženskim narodnim pjesmama ako je izvodi muški kazivač, a ona govori o ženi isl. Vraz se slaže s Karadžićevom podjelom na junačke, koje se pjevaju uz gusle, i ženske (osim žena i djevojaka, pjevaju ih i muškarci, najviše po dvoje u glas). "Šta nam je u vërozakonskom obziru sveto pismo, to trëba da su nam u narodnom estetičnom prave narodne pësme: svete i uzvišene nad svakom kritikom" (Kolo 1/1842: 125). Ove Vrazove riječi vrlo sažeto, ali uvjerljivo, narodno blago stavljaju na sam vrh umjetničkog stvaralaštva. U vrijeme hrvatskog narodnog preporoda "narodna se poezija nametnula kao sinonim pravoj poeziji, postala mjerilo, uzor i ideal koji će nekoliko desetljeća potpuno vladati u hrvatskoj poetskoj teoriji i praksi" (Botica 1987: 30). Danas je takvo mišljenje nezamislivo, usmena se književnost cijeni i poštuje, ali dale-

¹⁵ Vraz sve njegove navode smatra istinitim, no njima nije mjesto u predgovoru zbirci narodnih pjesama.

ko manje od pisane. Da bismo shvatili takav odnos prema narodnom stvaralaštvu, moramo na umu imati političke i društvene uvjete u kojima su živjeli ilirci.

Formiranju vizije o tadašnjim političkim i društvenim odnosima pridonosi i priča o Vrazovu susretu s Andrijom Torkvatom Brlićem kojega susreće na ulici 1842. godine. Andrija Torkvato Brlić, koji je tada bio još školarac, kritizira Vraza i Vukotinovića zbog kritika Topalovićeve knjige i Štoosova poimanja domorodne funkcije narodnih balova koje su izašle u I. knjizi "Kola" (Martinčić 1993: 40), a zanimljivo je da nakon Vrazove smrti upravo Brlić postaje urednik "Kola".

Jedino su ta dva članka od svih navedenih potpisani pseudonimima. U oba su autori vrlo kritički orijentirani prema stavovima sunarodnjaka s kojima se još uvijek bore za iste ciljeve. Oba izlaze u prvoj knjizi "Kola", kada publika uglavnom još nije odlučila čijem će se mišljenju prikloniti, Gajevu ili Vrazovu, pa su mnogi ove članke smatrali oblikom izdaje i udarom na Gaja i njegove istomišljenike.

ZAKLJUČAK

Urednici su "Kola" itekako držali do sakupljanja narodnog blaga, razvijali svijest o njemu te pisali vrlo kvalitetne stručne članke koji su najčešće protkani kritičkim komentarima i razmišljanjima. Uz stručne tekstove, "Kolo" je obilovalo i primjerima usmene književnosti, najčešće narodnim pjesmama, ali i autorskim djelima koja su pisana s elementima i po uzoru na usmenu književnost. Stručni tekstovi podjednako izlaze u Ogledalu, Pregledu i Pazaru.

Važno je istaknuti kako se usmena književnost istovremeno smatrala praisvorom i najvišim izrazom svake poezije, te su se orijentacije često preplitale iako su na prvi pogled jako različite (usp. Bošković-Stulli 1978: 279). O čemu je riječ, usmena je književnost stvorena u narodu, ona je iskonska i prirodna, ona koja u sebi utjelovljuje jednu čitavu tradiciju, zato služi kao uzor za pisanje umjetničke poezije, ali ona također podsjeća i na primitivan i davno nastao praisvor, koji se kao takav često zapostavlja te smatra manje vrijednim.

Bitan su utjecaj na čitatelje ostavljali i stručni tekstovi u kojima su autori sve svjesnije pisali o važnosti očuvanja narodne i kulturne baštine, a time i usmene književnosti. Pri konstruiranju vlastite tradicije njihovo je

shvaćanje nacije bilo esencijalističko, a ideologemi koje su koristili uklapali su se u takvo shvaćanje. Godine 1846. tiskan je do tada najveći broj knjiga u kojima su skupljene i objavljene narodne pjesme i običaji, što znači da su brojni članci koji su napisani i tiskani u raznim publikacijama ipak poticali ljude na sabiranje, bilježenje i objavljivanje skupljenih materijala te su tako ispunili svoju primarnu zadaću.¹⁶

Danas je ta svijest gotovo neprimjetna te je najčešće potisnuta nekim drugim prioritetima koji su nametnuti masovnim medijima i komercijalizacijom društva u kojemu se narodni običaji i tradicija ne njeguju dovoljno, a narodne se pjesme zaboravljaju. Mnogo je jednostavnije, danas, s određenim vremenskim i kulturološkim odmakom kritizirati autore, njihove postupke i didaktički pristup prema usmenoj književnosti dok je teže shvatiti njihovu ulogu u hrvatskoj povijesti i književnosti onakvom kakva je uistinu i bila bez pretjeranog artizma, kao i opravdati takav pristup prema književnosti. Ilirci su usmenu književnost promatrali iz tog, njima svojstvenog aspekta jer im je upravo takav bio potreban i na neki način nametnut tadašnjim društvenim i političkim događanjima. Bez obzira na njihove primarne namjere, oni su uspostavili temelje u razvitku stručnih tekstova o usmenoj književnosti i narodnoj tradiciji i na tome im trebamo biti zahvalni.

LITERATURA

- Barac, A. (1950): *Hrvatska književna kritika 1*, Zagreb, Matica hrvatska, str. 9–25.
- Bošković-Stulli, M. (2006): *Priče do polovice dvadesetoga stoljeća*, u: *Priče i pričanje: stoljeća usmene hrvatske proze*, Zagreb, Matica hrvatska, str. 86–135.
- Bošković-Stulli, M., Zečević, D. (1978): *Usmena književnost u hrvatskom narodnom preporodu*, u: *Usmena i pučka književnost*, Zagreb, Liber Mladost, str. 275–325.
- Botica, S. (1987): *Usmenoknjiževna teorija i praksa preporodnog doba*, u: *Godišnjak Instituta za književnost*, Knjiga XVI, Sarajevo, Ro Institut za jezik i književnost, str. 29–48.
- Brešić, V. (2005): *Čitanje časopisa*, Zagreb, Matica hrvatska.
- Frangeš, I. (1967): *Studije i eseji: Evropski romantizam i hrvatski narodni preporod*, Zagreb, Naprijed, str. 7–41.

¹⁶ Riječ je o Karadžićevim *Srpskim narodnim pjesmama* (knjiga III), Majerovoj *Pismarici cerkvenoj*, Oriovčaninovim *Narodnim slavonskim običajima* i Ljubićevim *Narodnim običajima kod Vlahah u Dalmaciji* (Kolo 5/1847: 85–92).

- Kekez, J. (1994): *Prisutnost usmene narodne književnosti u pisanoj hrvatskoj književnosti 19. i 20. stoljeća: Narodni preporod i hrvatski romantizam*, [doktorska disertacija], Zagreb, str. 28–41.
- Kolo. Članci za literaturu, umjetnost i narodni život (1993): 1/1842, 2/1842, 3/1843, Zagreb, Erasmus naklada, Sv. 2.
- Kolo. Članci za literaturu, umjetnost i narodni život (1993): 4/1847, 5/1847, 6/1847, Zagreb, Erasmus naklada, Sv. 3.
- Kolo. Članci za literaturu, umjetnost i narodni život (1993): 7/1850, 8/1851, 9/1853, Zagreb, Erasmus naklada, Sv. 4.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1898–1903. Sv. V. (uredio P. Budmani). Str. 207–211.
- Martinčić, I. (1993): *Knjiga o Kolu*, Zagreb, Erasmus naklada, Sv. 1.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1935. Sv. XI. (uredio T. Maretić). Str. 582–583.
- Vodnik, B. (1909): *Vrazovo Kolo*, u: Stanko Vraz: studija, Zagreb, Matica hrvatska i slovenska, str. 92–103.

SUMMARY

ORAL LITERATURE AND FOLKLORE TRADITION IN MAGAZINE “KOLO”

Petra Uremović

This paper analyzes scientific articles published in “Kolo” dealing with oral literature and folklore tradition. In further elaboration these articles are organized not in relation to occurrence, but according to thematic areas, which makes them more suitable for analysis, comparison and conclusions. In particular, it handles different texts including a wide array of relevant information and folklore life scenes and show social and political conditions in second half of 19th century Croatia. The contributions contain some of the fundamental theoretical studies of oral literature, ethnic customs and mythological themes and also critical observation and polemics about topics relating to disputable issues in Croatian literature, language and culture, showing some of the valuable forewords and overviews of collected and published folk poems. It's important to understand the significance of oral literature in the 19th century, as well as its position in the national milieu, because the characteristics of European romantic stylistic formations were not predominant in the region.

Key words: magazine “Kolo”, oral literature, folklor tradition

Primljeno 16. listopada 2010.